

Megrekedt pillanatok

Lovas Ildikó: *Rózsaketrec*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2016

Lovas Ildikó már előző regényében is – *Cenzúra alatti* – az életet meghatározó pillanatok után kutat, törekszik az emlékek átörökítésére, önmagunk megismerésére a múlt megértésének tükrén keresztül. A feladat ezúttal is hasonló, de már más köntösbe bújtatva. Az esszéisztikus tárcanovellákat tartalmazó könyv részei külön-külön is megállnák a helyüket, mégis egymás után olvasva a fejezeteket egyfajta családregényként alkotnak teljes egészet.

Új könyve, a címében is provokatív *Rózsaketrec* egyszerre idéz bezártságot, behatároltságot, csapdát, félelmet, állatiasságot, de egyben a biztonságos életet (aranykalitka), a társadalmi nemi szerepeket és azok egymásnak feszülését, hiszen a rózsa női, míg a ketrec férfi attribútumként is értelmezhető. Ezért nem meglepő, hogy a szokványostól eltérő önéletrajzinak tekinthető elbeszélések történetei a valóság és a képzelet, egy filozofikus belső monológ és egy párbeszéd határán mozognak. S bár maga a történet kulcsfontosságú Lovas prózájában, sokszor épp a cselekvés marad el, helyébe állapotok, érzések és gazdag történetmesélés lép, intellektuális diskurzust folytatva olvasójával az életről, a családról, az emberi kapcsolatokról, megfigyel, rögzít, kikövetkeztet, mindennemű ítélkezés nélkül.

A könyv első benyomásra sem tűnik átlagos olvasmánynak, már a borító is előrevetíti szöveg és kép alapvető szimbiózisát, amely képi világ az író perspektíváját erősíti. Blaskó Árpád tervezőgrafikus kifinomult fedőlaptervén egy kis piros pelerines kislány szerepel, aki már felkészült a világra, nem torpan meg, nem fél, hiszen – bár még nem tudja, de – ő is tűzér.

Korábbi műveihez hasonlóan a történelem ismét hangsúlyos szerepet kap, amelyet nem csupán tényként rögzít, hanem próbálja megért(et)eni „az élet összegubancolódott szálainak végzetessé fokozódó helyzeteit” (53). A történelmet nem a történelemkönyvekből érthetjük meg igazán,

hanem az egyéni sorsok alakulásaiból, erre ad példát a *Korcsolyázás* című novella is, amelyből kiderül, hogy a narrátor akkor tizenhét éves nagymamája épp aznap nyerte meg a fodrászversenyt, amikor a náci Németország csapatai megszállták Magyarországot. Nem kis dolognak számított a díj a családban, „de vannak pillanatok, amikor az ilyesmi nem számít” (100).

Lovas Ildikót gyakran sorolják a határon túli női irodalom szerzőinek körébe, bár ő mindkét jelzőtől tartózkodik – az egyetemes magyar irodalom híve –, viszont tagadhatatlan jelen műve esetében is a feminin vonal, mivel női sorsokat, asszonyi életutakat jelenít meg, de nem direkt módon, csak ahogy az élet diktálja. Gondolok itt például az anyja keresztanyjának történetére, aki nem volt tisztában szépségével, s akire saját anyja erőltette az abortuszt, rettegve a szegénységtől. Nőtípusok egész sora vonul fel, néhány szinte csak pár sor erejéig, ráadásul nemcsak a jelen tengerlyén, de a múlt társadalmi konstrukcióiban is. Nem csupán harcos feministákat jelenít meg, hanem ízig-vérig családanyákat, akad olyan: aki körül hat gyereke szaladgál; aki pöttyös bögrét vesz a lányának húsvétkor; aki dohányt csempészik; aki félti a fiát a nagycsaládból származó fodrászlánytól; aki miatt magyar maradt a család; aki féltve őrzi lánya okleveleit; aki két nevet is adott lányának, mert hitt a név sorsdöntő szerepében; aki elveszett, mióta lánya kollégista lett; aki úgy hitte, ügyetlenül vajúdik; akitől azt kérdi a lánya, szép-e lánynak lenni, s azt válaszolja: „Anyának lenni szép” (200). Kétségtelen, hogy a novellákat a nők uralják, ahogyan a *Nád-fótel* szövege is fogalmaz: „A halált a nők uralják, befogadják, akár az életet” (66). Nők, akik bár uralják az életet és a halált, mégis kiszolgáltatottak. A regény szinte sorról sorra átveszi a feminizmus legfőbb témáit, így a női elnyomás lehetőségeit is. Nem riad vissza az olyan egyértelmű kijelentésektől sem, amelyek a hibás társadalmi berendezkedést a férfival azonosítják, vagyis hogy a férfi hozta azt létre. „A nőt nem szabad pórázon tartani, mert szaladgál jobbra-balra. Ketreben kell tartani” (163, 250) – olvashatjuk két novellában is ezt az erős kijelentést, ami a könyv címeire is utal. A narrátor barátnője, Mónika Beáta fülét üti meg egy véletlenül kihallgatott beszélgetésben az idézett állítás, aminek hallatán megijed és elbújik – hiszen ő is nő – egy egykor kedvenc vendéglőjének a rózsaketrecébe. Tehát sorsszerűen épp oda keveredik, ami elől menekül, majd miután a „veszély” elmúlik és hazaindul, rájön, hogy akár meg is jelölhette volna a terepét, szimbolikusan utalva az állatiasságra.

Mondhatni a női identitás kérdéseit feszegeti, hiszen speciálisan női tapasztalatokról, berögződött kulturális kódokról és társadalmi nemekről ír Lovas Ildikó, de, ahogyan már említettem, nem tudatosan teszi mind-

ezt, csupán „nő, sok nő”, aki „kivont karddal járkál bensőjében, cafatos lélekkel, széttrancsírozott állatként nyüszítenek benne a napok hordalékai” (174). Az író pedig nemcsak ír, hanem voltaképpen bizonyít is, és nem is akárhogyan teszi ezt – fotográfiákkal. Így a szövegek két médiumot kapcsolnak össze – az író/ő/a narrátor nem csupán elmeséli a családi történeteket, hanem a fotók által a nagymama horgolt csipkefüggönye mögé is betekintést ad olvasóinak. Ezek a képek tulajdonképpen olyan bizonyítékok lehetnek, amelyek azért fontosak, mert a nyelv már bizonyos mértékben veszített hitelességéből. Ahogyan a *Karének* című novellában írja: „A bizonyíték pedig a legkomolyabb dolgok közé tartozik” (47). Míg régen a nyomozók – Poirot-k és Maigret-k – a lélektanra hagyatkoztak, addig ma már a helyébe a bizonyíték lépett, „*semmi lelkiismeret*”. Lovasnál tehát kép és szöveg egymást kiegészítő kettőséről van szó: „Fekete és fehér fényképek. Vágy és röpke bizonyosság, hogy a világ megbonthatatlan, tökéletes egység, fehérben és feketében. Zárt egysége a lezártnak és a megnyílnak” (175).

A fotó és irodalom kapcsolatának erőssége vitathatatlan, amely ez esetben nem csupán illusztráció, hanem a szöveg megértését is segíti, megváltoztatva az olvasó szöveghez való viszonyát. A képek segítségével az író nő vizuálisan is vezeti az olvasót, az egyes fejezetek egy-egy régi fekete-fehér fotó köré épülnek, ám sok esetben a kép csupán mankóként szolgál. „A fényképek, akár a tükör, visszaverik a napfényt. [...] Csak a fényképeken látható tekintet a biztos, a megrekedt pillanat” (16). Nem is vitatható az emlékek megőrzésének és átörökítésének fontossága, s amíg a képek a pillanatot tükrözik, addig az író történetekkel is megtölti azokat, amelyek elsőre jelentéktelennek is tűnhetnek, de mély tartalmakat hordoznak. Lovas Ildikó pedig úgy ír, hogy képes színeket varázsolni a régi családi fotókra, azt az illúziót adva olvasóinak, hogy színes képek szerepelnek a könyvben: hiába keressük a piros pöttyös bögrét vagy a kék pöttyös ruhát ábrázoló színes képet, csak a fekete-fehéret találjuk.

Ahogy korábban említettem, Lovas műveiből a történelem kihagyhatatlan elem, de ugyanez a helyzet a populáris kultúra jelenlétével is, ami korántsem öncélú, csupán a megértést szolgálja. Ez okból kifolyólag a *Házibuli* című novellában Buddy Holly, Ritchie Valens és Big Bopper 59-es repülőgép-szerencsétlenségétől eljuthatunk egy kis szabadkai lakásba, ahol a narrátor szülei táncolnak egy házibuliban, abba az időbe, amikor „a világnak még emberszaga van” (225). Az elbeszélésben végig dalcímek és előadók vannak megnevezve, ezért szinte lehetetlen azok meghallgatása nélkül olvasni tovább, így hat különböző érzékszerveinkre – megteremtve szöveg, kép és zene egységét.

A novellák hangulatát a képek és zenék mellett tovább fokozza a város is, az író régi szabadkai épületekbe invitálja olvasóit, ahol folyamatos Kosztolányi és Csáth lappangó jelenléte. Elvászthatatlan mindettől a nemzet, a közösség, a kisebbségi lét: a többségi nyelv és kultúra, az anyanyelvbe belopakodó szlávizmus folytonos harcot és identitásbeli kérdéseket indukál. Véget nem érő a hadakozása a nyelvvel egy határon túli magyar számára: csak egy vajdasági magyar érti, milyen a Zaponetti kávé, vagy miért a dohányáruért nyúl az eladó, ha elemet kér az üzletben. A jugoszláviai idöket idézik a tiltott vallásgyakorlásra tett utalások is: „A tanárok soha nem kérdezték meg, hogy telt a karácsony” (44). Az eltitkolt vallási ünnepek és hittanórák nem tűnnek el nyomtalanul, erre reflektál a *Hiszek* című novella, ahol a narrátor nagymamája könyvei közt keresgélve többek között régi hittanos *HISZEK Ima- és énekfüzetére* talál: „valóban büszkeség volt és jó érzés hittanosnak lenni” (239). Lehet, hogy elsőre nem mindenki számára egyértelmű, de a hittanóra is a magyarság megőrzésének fontos momentuma volt, főleg egy, az anyaországtól elszakadt, kommunista uralom alá került magyar közösség számára.

Lovas Ildikó esszéisztikus tárcanovellái azt sugallják, hogy a feladata nem más, mint a történetek továbbadása, hiszen kötelességének tart elmondani bizonyos elmondatlan történeteket, emlékezni mások helyett: „Beszorultam anyám és nagyanyám közé, két teljes asszonyi életet cipelnék a hátamon, ha nem szorultam volna be. Így csak toporgok köztük, és megfájdul a fejem az emlékeiktől, amiket ők már nem is tartanak számon” (52). A könyv tanulmányértékű utószavában Arany Zsuzsanna megállapítja: Lovas Ildikó számára fontos „az ősöktől kapott örökség, [...] s egyúttal segít felülemelkedni fogyasztói falanszter-jelenünkön” (396), ezért helyezi folyton párhuzamba a múltat és a jelent, s amíg a múlt még „életszagú” volt, a jelen már steril.

„Kotorászni a múlt redőiben, akárha vénséges vénasszonyok szobájában heverő pongyola zsebeiben, miközben a macska, a pisi és a kámforos cukorka illata keveredik egymással” (62) – a megrekedt pillanatok felkutatása, az emlékezés és a múlt megértése tehát nem mindig egyszerű feladat, de lássuk be, szükségszerű, amit az író olvasmányos szövegekként ad a kezünkbe.